CRONICA ANONIMĂ RACOVIŢEANĂ
sau
LETOPISEŢUL ŢĂRII MOLDOVEI DINTRE ANII 1661—1729

DE

I. LĂUDAT

Continuatorul cronicii lui Miron Costin este Ion Neculce. El a dus mai departe povestirea evenimentelor istorice din Moldova în acelaşi spirit ca şi predecesorii săi Grigore Ureche şi Miron Costin. Neculce, însă, şi-a scris cronica tîrziu, în ultimii zece ani ai vieţii sale, deci, după anul 1733. Din predoslovia Letopiseţului său aflăm că a folosit ca material documentar pînă la domnia lui Duca Vodă letopiseţele interne. Aceste letopiseţe folosite de Neculce în cronica sa nu sînt scrise în spiritul letopiseţelor lui Gr. Ureche şi Miron Costin, autorii lor fiind oameni cu mai puţină cultură şi aparţinînd altei categorii sociale decît aceea a marilor boieri din rîndul cărora făceau parte Ureche şi Costin. Cu toate acestea, ei au făcut o operă valoroasă, oprindu-se adesea cu mai mult interes asupra stărilor sociale ale vremii, avînd în unghiul lor de povestitori categorii sociale mai variate.

Dintre letopiseţele din această categorie, trei au reţinut atenţia, în mod special, istoricilor culturii feudale romîneşti.

a) Letopiseţul care povesteşte evenimentele dintre 1661 şi 1711 atribuit greşit, integral, lui N. Costin. În realitate, este vorba de letopiseţul unui anonim, care descrie evenimentele din istoria Moldovei dintre anii 1661 şi 1709 scris în 1712 şi Letopiseţul lui N. Costin care povesteşte domniile lui N. Mavrocordat şi Dimitrie Cantemir dintre anii 1709—1711.

b) Cronica lui Amiras care povesteşte evenimentele istorice din Moldova dintre anii 1661 şi 1733, adică, de la Dabija Vodă pînă la domnia lui Gr. Ghica, inclusiv [1]).

c) Alt Letopiseţ, de care s-a ocupat în mod special Sbiera [2]) şi Giurescu [3]) povesteşte evenimentele dintre anii 1661 şi 1729, adică de la dom-

---

1) Acest letopiseţ este atribuit de M. Kogălniceanu lui Alexandru Amiras. În privinţa domniei lui Gr. Ghica acesta a domnit de la octombrie 1726 pînă la 16 aprilie 1733. Letopiseţul descrie domnia acestuia, oprindu-se la anul 1729, din cauza morţii autorului.

2) I. G. Sbiera, *Mişcări culturale şi literare la romînii din stînga Dunării în răstimpul de la 1504—1714*, Cernăuţi, 1897, p. 177 *(Cronica Racoviţeană*, s. N. Mustea).

3) C. Giurescu, *Letopiseţul ţării Moldovei de la Istrate Dabija pînă la domnia a doua a lui Antioh Cantemir* (1661—1705). Buc. 1913 p. 1 şi p. 28 şi următoarele *(Cronica Racoviţeană* atribuită lui N. Mustea).

nia lui Dabija Vodă și pînă la a treia domnie a lui Mihai Racoviță Vodă [4]).

Manuscrisele letopisețului.

Cronica aceasta a fost păstrată în două manuscrise, aparținînd *unul* lui Mihail Kogălniceanu reprodus în volumul al III-lea al Letopisețelor . . 1846 (p. 5—82) și apoi în Cronicile. . . tomul al III-lea (p. 1—73), procurat de la profesorul I. Albineț din Iași și *altul* lui N. Bălcescu publicat în *Magazin istoric pentru Dacia*, vol. III, 1846 (p. 3—94 și 331—371). Ambele manuscrise sînt astăzi pierdute, iar vreun altul nou nu s-a mai aflat pînă acum. Cele două ediții înlocuiesc astfel manuscrisele după care au fost făcute. Între ele există, însă, următoarele deosebiri :

1. În ediția Kogălniceanu cronica merge pînă în primii ani ai domniei lui Grigore Ghica (1729) [5]), iar în ediția din *Magazin*. . . ea se termină la începutul domniei a treia a lui Mihai Racoviță (1717), restul pînă la 1729 constituind o lacună [6]).

2. Versiunea din *Magazin*. . . atît cît este reprodusă, reprezintă un manuscris unitar, pe cînd cea a lui Kogălniceanu (*Letopisețele*. . . vol. III) povestirea perioadei 1678—1704 (de la domnia a treia a lui Duca Vodă pînă la începutul domniei lui Mihai Racoviță) este deosebită de restul cronicii, semn că povestirea acestei perioade reprezintă un fragment, dintr-o cronică străină, introdus aici în locul părții autentice păstrată în manuscrisul Bălcescu [7]).

3. A treia deosebire o constituie faptul că în versiunea Bălcescu este adăugată o interpolare referitoare la ,,bătrînețe" și ,,respectul datorat bătrînilor", alcătuită după diferiți autori. Interpolarea se găsește la sfîrșitul primei domnii a lui Dumitrașcu Cantacuzino.

În afară de aceasta mai sînt cinci note marginale : două citate din Fericitul Augustin, unul din Plutarh, o cugetare asupra stricătorilor de obiceiuri și o știre istorică [8]). Versiunea din *Magazinul istoric pentru Dacia*, a lui Bălcescu, trebuie preferată celei a lui Kogălniceanu publicată în *Letopisețele*. . . III.

Autorul cronicii.

Publicînd acest letopiseț, M. Kogălniceanu l-a atribuit lui N. Mustea, deoarece pe o pagină de la începutul manuscrisului se afla următoarea însemnare : ,,acest letopiseț *este scris* de mine Neculai Mustea" [9]).

---

4) M. Kogălniceanu, *Letopisețele*. . . vol. III, p. 1—95. Domniile lui M. Racoviță : I: sept. 1703—23 febr. 1705 ; a II-a : 31 iulie 1707—28 oct. 1709 : a III-a 5 ian. 1716—oct. 1726.

5) Grigore Ghica a domnit de la oct. 1726 pînă la 16 aprilie 1733.

6) Mihai Racoviță, în a treia domnie a domnit de la 5 ian. 1716 — oct. 1726. Vezi și I. G. Sbiera, *Mișcări culturale*... p 178 și C. Giurescu, *Letopisețul țării Moldovei 1661—1705*, p. 28—29.

7) C. Giurescu, *op. cit.*, p. 29—30

8) C. Giurescu, *op. cit.*, p. 32.

9) M. Kogălniceanu, *Letopisețele*... t. III, p. 1—73.

Tot lui N. Mustea l-a atribuit: N. Bălcescu[10]), N. Iorga[11]) şi alţi istorici literari. Acesta nu este, însă, decît copistul letopisețului. Este drept că N. Bălcescu relatează că în cuprinsul letopisețului se găsește de două ori semnătura autorului cronicii, dar ea nu a putut fi descifrată.

C. Giurescu în introducerea la Letopisețul admiratorului Buhuș[12]) arată că această cronică cuprinde, de fapt, două părţi distincte. Prima parte a letopisețului descrie evenimentele de la domnia lui Dabija Vodă pînă la prima domnie a lui Mihai Racoviță. Această parte este scrisă de un anonim căruia îi spune „admiratorul anonim al lui Buhuş". A doua parte, începînd cu prima domnie a lui Mihai Racoviță și sfîrșind cu a treia domnie a acestuia este scrisă de un om de casă al domnitorului Racoviță (sept. 1703 pînă la sfîrșitul domniei lui M. Racoviță în oct. 1726). De fapt, cronica merge mai departe, povestind și cîțiva ani din domnia lui Grigore Ghica.

Aceasta formează ultimul capitol al cărţii, povestit sumar şi incomplet. În prima parte a letopisețului, autorul anonim nu arată preferință pentru nici un domnitor. În schimb, observăm că este urmărit de aproape unul dintre marii boieri ai vremii. Este vorba de hatmanul Alexandru Buhuș. I se scot în evidență faptele acestuia, chiar dacă unele sînt mai puțin însemnate. Este urmărit atît pe linia faptelor de arme, cît și pe linia morală, făcînd din el, un adevărat erou de povestire. Autorul acestei părţi nu ne este, însă, cunoscut. El este, însă, un admirator al hatmanului Buhuș. Aceasta se vede din felul cum este prezentat hatmanul în paginile cronicii. Vom urmări nararea cîtorva episoade spre a se justifica afirmațiile de mai sus.

Astfel, în timpul domniei a doua a lui Duca Vodă se menționează un succes de arme al hatmanului împotriva Hînceștilor răsculați, pe care-i bate la Epureni. Faptele s-au petrecut în vremea domniei a doua a lui Duca Vodă. Acesta se înconjurase în marile dregătorii de grecii cămătari care-l finanțaseră pentru a plăti tronul la Constantinopol. Boierimea autohtonă se simțea uzurpată în drepturile ei. Atunci, Hîncul medelnicerul și Durac sărdarul organizează o răscoală împotriva grecilor și implicit împotriva domnitorului. Aceștia intră în Iași și încep „să jăcuiască casele boierești și dughenile neguțătorești, prinzînd pe greci și omorîndu-i pe cîți i-au găsit". Ducă Vodă a cerut sprijinul tătarilor, pe care i-a trimis sub comanda lui Alexandru Buhuș spre Iași. La Epureni ei întîlnesc oastea Hînceștilor, o bat și iau mulți robi din partea acestora împreună cu căpetenii de ale lor, pe care Duca Vodă i-a spînzurat[13]).

Peste cîțiva ani, în timpul domniei lui Dumitrașcu Vodă Cantacuzino, anonimul cronicar menționează alte fapte de arme ale lui Alexandru Buhuș, care-l umplu de glorie. Trimis de Dumitrașcu Vodă Cantacuzino să scoată pe

---

10) N. Bălcescu, *Magazinu istoricu pentru Dacia*, 3 (1846), 3—94, 331—371. N. Bălcescu afirmă că manuscrisul publicat de el este chiar originalul letopisețului și că numele cronicarului se află subscris în el în două locuri, în note, dar atît de încurcat, încît nu se poate dezlega. Tot Bălcescu afirmă că autorul însuși mărturisește în note că el a compus cronica după povețele mai multor oameni aleși de la Istratie Dabija pînă la începutul întîiei domnii a lui Mihai Racoviță, iar de acolo pînă la 1730 a scris din știința sa proprie. (*Magazin istoric*. . . t. 3, p. 3 și p. 371 nota).

11) N. Iorga, *Istoria literaturii romîne din secolul al XVIII*, Buc., 1901, I, 218—135.

12) C. Giurescu, *Letopisețul țării Moldovei de la Istratie Dabija pînă la domnia a doua a lui Antioh Cantemir* (1661—1705), Buc. 1913. Introducere p. 28—39.

13) C. Giurescu, *op. cit.*, p. 58.

nemții care se stabiliseră în cetățile de sub munte: Cetatea Neamțului, Suceava, după oarecari peripeții izbutește să se întoarcă victorios la Iași [14]).

Domnitorul „cu cinste l-au primit, i-au făcut alai cu toți slujitorii curții, cu doba, cu surle, ca unui hatman vestit de izbînde" [15]).

Ambele informații în legătură cu hatmanul Buhuș nu ar fi intrat în economia cronicii dacă ele nu ar fi fost urmărite de cineva foarte apropiat de viteazul hatman.

Și turcii îi dau o deosebită considerație, ne încredințează cronicarul anonim al acestei părți, relatîndu-ne faptul că atunci cînd fusese înlocuit din hătmănie de Antonie Vodă Ruset prin boierul Gavriliță, Halil pașa cere domnitorului să-l readucă pe Buhuș în hătmănie. Aceasta se petrece în timpul expediției din 1676, cînd Antonie Vodă Ruset este obligat de Halil pașa să-l însoțească în expediția Cehrinului. În timpul acestei campanii, Buhuș obține o strălucită victorie împotriva unei oști de cazaci care hărțuiau pe turci și nimeni nu-i putea împiedica. Buhuș îi lovește cu dibăcie, îi ia prizonieri și-i duce lui Halil pașa „pentru care au și mai dobîndit cinste și nume bun la pașa, poruncind lui Antonie Vodă Ruset să-l pună hatman și să nu afle că-l mai schimbă" [16]). Narîndu-se în cronică sfîrșitul domniei a treia a lui Duca Vodă, se urmăresc de asemenea raporturile acestuia cu domnitorul, subliniindu-se contribuția hatmanului la descoperirea unui complot împotriva domnitorului, salvîndu-i în felul acesta viața [17]), precum și străduința lui Buhuș de a-l salva pe domnitor din mîinile podghiazului polonez care l-a prins și l-a dus în Polonia unde și-a sfîrșit zilele.

După ce hatmanul dispare din sfera istoriei Moldovei prin trecerea sa în Țara Romînească, mai aflăm încă unele lucruri despre el. Cînd află că boierii moldoveni sînt în pericol, el le trimite vorbă să treacă în Țara Romînească unde li se acordă sprijin de către Șerban Cantacuzino [18]).

Din faptul că nu se relatează în întregime viața hatmanului Buhuș, precum și din faptul că unele fapte atribuite acestuia aparțin tradiției, tragem concluzia că această parte a letopisețului nu a fost scrisă din ordinul și sub controlul hatmanului Buhuș, ci este opera unui admirator al lui, care l-a cunoscut de aproape numai în timpul celei de-a treia domnii a lui Duca Vodă [19]).

Autorul părții a doua descrie în amănunțime cele trei domnii ale lui Mihai Racoviță dovedindu-se a fi un om de casă al acestuia. I. G. Sbiera căutînd în *Mișcări culturale...* să dezlege enigma autorului acestei cronici, urmărește de aproape intervenția personală a autorului în nararea faptelor domnitorului Racoviță. Astfel, povestind începutul domniei a treia a lui M. Racoviță, descrie expediția acestuia în contra unor bande de ostași straini care prădau țara dinspre Ardeal, zicînd: „am fost de față de am văzut aceasta" [20]). Atașamentul față de domnitor, precum și faptul că este martor

14) C. Giurescu, *op. cit.*, p. 67—68.
15) *Ibidem, op. cit.*, p. 68.
16) *Ibidem*, p. 69—70.
17) *Ibidem*, p. 72—73.
18) *Ibidem*, p. 24—25.
19 C. Giurescu, *op. cit.*, p. 24—25.
20) M. Kogălniceanu, *Letopisețele...* t. III, p. 71. Cronicile Romîniei, t. II, t. III, p. 64.

ocular al desfăşurării evenimentelor se vede şi de acolo că el descrie amănunţit cele trei domnii ale lui Mihai Racoviţă. Descrierea acestora este făcută adeseori cu căldură şi chiar cu laudă pentru domnitor. El îl apără pentru acele fapte care provocau nemulţumirea ţării, mai ales pentru birurile grele pe care le punea pe boieri şi pe mănăstiri şi pentru alte nevoi care cădeau asupra ţării din cauza sa şi pentru care alţi cronicari ca Neculce şi Amiras îl condamnă. Această părtinire a autorului faţă de Mihai Racoviţă arată că el a fost un om de casă al lui Racoviţă şi cronica a scris-o sub înrîurirea favorurilor pe care le avea de la el. Că autorul a fost om de casă al lui M. Racoviţă lasă a se înţelege chiar el din felul cum se exprimă la un moment dat. Astfel, descriind domnia a doua al lui N. Mavrocordat (oct. 1711 — ian 1716), mazilirea lui C. Brîncoveanu şi intrigile lui M. Racoviţă contra acestuia, autorul zice: „acestea toate singur Mihai Racoviţă ne spune dacă a venit în a treia domnie aice“ [21]). Dacă Mihai Racoviţă îi spunea astfel de secrete, urmează că autorul cronicii a trebuit să fie un intim al domnitorului M. Racoviţă. *Aceste consideraţiuni fac să numim cronica aceasta Racoviţeană.* Ea este, dacă nu provocată, apoi de bună seamă, scrisă sub necontenita înrîurire a lui M. Racoviţă [22]).

Concluzii în legătură cu autorul letopisețului care povestește evenimentele istoriei din Moldova dintre anii 1661—1729.

Din discuţiile făcute pînă aici, tragem concluzia că letopiseţul de care ne ocupăm este o compilaţie de pe cronicile a doi anonimi: a admiratorului lui Buhuş (1661—1705) şi a omului de casă al lui Mihai Racoviţă (1705—1729).

Numele compilatorului, deşi era scris pe manuscrisul cunoscut de N. Bălcescu, nu a putut să fie descifrat la vreme, iar acum fiind pierdut manuscrisul, a rămas şi numele acestuia, anonim.

N. Muste, care a trăit pînă în anul 1731, este copistul acestui letopiseţ. Unii istorici literari i-au atribuit acestuia compilaţia de care ne ocupăm.

Cuprinsul cronicii.

Aşa cum am arătat într-un paragraf precedent, letopiseţul de faţă reprezintă o compilaţie, de pe izvoade interne, alcătuit de doi oameni deosebiţi prin atitudinea faţă de evenimentele descrise.

Partea întîia cuprinde istoria Moldovei dintre anii 1661—1705. Aici, descrierea evenimentelor este făcută cu oarecare imparţialitate. Cronicarul nu lasă să se vadă către care domnitor merge simpatia sa. Excepţie face, doar, figura boierului Buhuş a cărui viaţă este urmărită de aproape şi prezentată de cele mai multe ori pe un ton admirativ.

Prima domnie pe care o prezintă este aceea a lui *Dabija Vodă* (1661—1665). Tuturor le-a părut bine de alegerea la Poartă, ne spune cronicarul. În timpul domniei, turcii îl silesc să-i însoţească în campania împotriva nemţilor. Au bătut cetatea Uivarului de unde s-au întors „aducînd care încărcate cu borfe şi fier“.

---

21) M. Kogălniceanu, t. III, p. 59. *Cronicile Romîniei,* t. 3 ,p. 53. N. Bălcescu, *Magazin istoric. . .,* t. III, p. 359.

22) I. G. Sbiera, *Mişcări culturale. . .,* p. 177—180.

Domnia dintîi a lui *Duca Vodă* — de altfel scurtă — (1665—1666) este descrisă în linii generale, fără să ne rețină atenția vreun amănunt. La fel și aceea a urmașului său *Iliaș Vodă* (1666—1667) nu prezintă nici o însemnătate în istoria Moldovei. Despre el, cronicarul menționează ca o ironie a soartei nefericite a Moldovei că „fiind născut, crescut în Țarigrad, nu știa moldovenește, ce grăia la divan cu tîlmaci".

A doua domnie a lui *Duca Vodă* (1667—1672) este menționată cu unele amănunte. Se vorbește, astfel, despre o răscoală împotriva domnitorului care favoriza pe greci, condusă de Hîncu medelnicerul și Durac sărdarul. Cu această ocazie, răsculații au jefuit pe greci și au omorît pe unii dintre ei. Domnitorul a scăpat cu viață fugind în teritoriile turcești. De acolo, a venit cu ajutor tătăresc. Alexandru Buhuș, sărdarul, conduce campania împotriva răsculaților pe care-i înfrînge. Dintre cei prinși „pe mulți i-a spînzurat Duca Vodă". Pe larg este povestită cucerirea Cameniței, la 1672. Întreținerea garnizoanei turcești care va păzi cea mai de la nord cucerire turcească, va prilejui jafuri continui asupra Moldovei. De la această dată înainte, starea economică și politică a Moldovei se înrăutățește necontenit. Căderea cetății în mîna turcilor prilejuiește moartea năprasnică a starostelui Cameniței, care-și leagă viața de întîmplarea nefericită a cetății. „Dacă a văzut (starostele de Camenița) că a căzut cetatea, au intrat în erbărie și, aprinzînd iarba, au ars cu iarba, socotind mai bine să moară, decît să încapă în mîinile turcilor".

După domnia nesemnificativă a lui *Petriceicu Vodă* (1672—1674) urmează prima domnie a lui *Dimitrie Vodă Cantacuzino* (1674—1676) care înscrie una dintre cele mai negre pagini din istoria Moldovei. De frica leșilor care-i amenințau tronul, el aduce tătari în Moldova ca să-l păzească. Aceștia au jefuit țara „pînă la un cap de ață. . . Rămas-au bieții oameni numai cu sufletele, bătuți și zdruncinați cum era mai rău și mai amar, cît nu se poate a mai scrie, nici a se povesti caznele și ucisăturile de tătari". Sugestivă este asemănarea tătarilor cu fiarele sălbatice. „Intrat-au tătarii în țară ca lupii în turma de oi. . .nefiind nimărui nici o milă de săraca țară. . . Toate aceste nenorociri sînt suportate de moldoveni „numai pentru un zapis, o hîrtie ca aceea", aluzie la actul de domnie al lui Dumitrașcu Vodă Cantacuzino. Pentru a arăta în mod concret cum jefuiau tătarii poporul, cronicarul menționează procedeele folosite de tătari cu hrana cailor. Fiecărui cal i se aducea un sac de orz pe zi. Ce rămînea neconsumat era pus la rezervă de tătar. Dacă oamenii nu mai aveau orz în groapă cumpărau de la tătar din rezervele pe care le făcea acesta. Odios era și domnitorul prin nesocotirea moralei sănătoase de care se conducea poporul. Neculce, descriind domnia acestuia, folosește și el aceleași exemple pentru a ilustra vitregile vremuri care se abătuseră asupra Moldovei, semn că el a folosit acest letopiseț în cronica sa. În timpul domniei lui Dimitrie Vodă Cantacuzino sînt menționate și faptele de arme ale hatmanului Buhuș trimis să scoată pe nemții care se stabiliseră în cetățile moldovenești de sub munte.

Domnia lui *Antohie Vodă* (1676—1678) nu a adus nimic pozitiv în istoria Moldovei. Luat de turci în expediția Cehrinului din 1676, hatmanul Buhuș se încarcă de glorie prin faptele de arme săvîrșite de el.

A treia domnie a lui Duca Vodă (1678—1684) este la fel de nefericită pentru Moldova. Din cauza birurilor grele și multe pe care le-a pus pe popor „mulți din locuitori au fugit lăsîndu-și casele de groaza lui". El a introdus

văcăritul care a sărăcit în mod cumplit poporul. Neculce ilustrează acest fapt cu povestirea în centrul căreia se găseşte femeia care nu a avut să-i dea domnitorului pribeag lapte să mănînce, acoperind cu blesteme „pe Duca Vodă care ne-a mîncat vacile". Pentru a stoarce birurile de pe popor, „grosurile erau pline de oameni şi de femei sărace, leşinaţi de foame". Impresia de pacoste venită pe capul ţării ne este redată prin apelurile disperate ale poporului către divinitate spre a-l scăpa de aşa vremuri de urgie. „Mulţi au murit prin grosuri. . . Pentru acea vrăjmăşie şi groază au urît toţi pe Duca Vodă şi se rugau lui Dumnezeu să-i mîntuiască din mîinile lui". Ţara este scăpată în cele din urmă de domnia acestuia prin răpirea lui de către un podgheaz polonez care l-a dus în Polonia unde a murit nu după mult timp, în sărăcie. Tributar concepţiei teologice, cronicarul face următoarea reflecţie cu ocazia sfîrşitului domniei lui Duca în Moldova : „Aşa s-au plătit Duca Vodă pentru lăcomia banilor ce făcea asupra săracilor, căznindu-i în tot chipul, neavînd să dea" Cronicarul nu-şi uită personajul pe care-l urmăreşte de aproape, pe hatmanul Buhuş, menţionînd mai întîi faptul că a descoperit un complot împotriva lui Duca Vodă şi apoi caută să-l apere de o eventuală acuzaţie că nu l-a salvat pe Duca cu ocazia răpirii lui de podghiazul polonez, arătînd că el a cerut ajutoare, dar acestea nu i-au venit la vreme.

A doua domnie a lui Dumitraşcu Cantacuzino (1684—1685) este la fel de grea pentru ţară. „Ţara este stricată, foamete mare de al treilea an tot întins, cît zăceau oamenii leşinaţi prin gunoaie şi pre uliţe, cît mînca om pre om".

Domnia lui *C. Cantemir* (1685—1693) este povestită pe larg. Multe date de aici au trecut în letopiseţul lui Neculce. Cronicarul vorbeşte despre originea răzăşească a lui Cantemir şi despre faptele de vitejie care l-au adus pe tronul Moldovei. „Acest Cantemir Vodă au fost din oamei proşti din ţinutul Fălciului şi dacă s-au ridicat la vîrstă au slujit în ţara leşească, apoi au fost ceauş spătăresc la Munteni. Şi era om viteaz şi cu sfat. După aceea, slujind aici în ţară, l-au pus căpitan mare, apoi şi sărdar şi pre urmă clucer mare. Fost-au şi capuchihae la Poartă, ştiind limbă. Şi fiind om bătrîn, cu alesul tuturor boierilor ţării l-au pus domn. Era tuturor bun". Sînt menţionate, apoi, raporturile de prietenie cu Miron Costin căruia i-au dat ranguri boiereşti „voind să se şi încuscrească cu dînsul, să-şi dea fata după un fecior a lui Miron logofătul". Domnia lui Cantemir a fost mereu tulburată de trecerea polonezilor spre Dunăre în jos în vederea declanşării unui război împotriva turcilor. Atît de mult sărăcise ţara încît şi turcii au iertat-o de bir cîţiva ani în şir. La sărăcia ei au mai contribuit şi incursiunile „tîlharilor" care năvăleau în Moldova, constituiţi în grupuri mari, dinspre ţara ungurească, dispre Bugeac şi de la turci. „Pînă şi caii domnitorului i-au apucat din ceair de sub curtea domnească, şi s-au dus pînă în ziua pe Bahlui în sus, fără nici o sminteală". Ca să-i înfricoşeze pe aceştia să nu mai „calce" ţara, Miron Costin, staroste de Putna, a încercat reprimarea lor cu o cruzime rară. „Prinzîndu-i cu meşteşug, i-au înţepat şi i-au ars şi i-au spînzurat şi i-au tăiat cetvîrţi la Focşani, unde şi acum stă movilă peste oasele lor".

Din relatările altor izvoade ale vremii înţelegem că aceste cete de „tîlhari" erau în realitate formate din oameni din popor originari din Moldova care plecaseră din ţară, din cauza greutăţii birurilor şi acum se întorceau din cînd în cînd să pedepsească administraţia hrăpăreaţă a ţării care-i făcuse să

plece de aici. Aceştia erau de fapt cunoscuţii haiduci a căror existenţă se menţionează cu această ocazie.

Cronicarul se ocupă şi de intrigile colportate la curtea lui Cantemir de Iordache vestiernicul şi Bogdan hatmanul împotriva Costineştilor, care au avut ca rezultat omorîrea acestora. Izvorul lui Neculce pentru povestirea acestui fapt este aici, fiindcă Neculce în perioada aceasta era prea tînăr ca să fi cunoscut în amănunţime faptele pe care le povesteşte.

Din prima domnie — aşa de scurtă — a lui *Dimitrie Cantemir* nu se reţine decît scena întîlnirii cu boierii care venind să-i sărute mîna, semnul supunerii, el le cere iertare în numele tatălui său pentru eventualele nedreptăţi făcute de acesta. „Să iertaţi Dumneavoastră pre părintele nostru, că, ori pentru vre o greşală a dumnealor voastre, ori pre vre o voroavă omenească, v-au adus cu scîrbă, ce, noi vă iertăm şi sînteţi slobozi să mergeţi la casele dumnealor voastre fără de nici o grijă, că de va fi pre voia noastră, veţi avea milă şi cinste de la noi“.

Din povestirea primei domnii a lui *Constantin Duca* (1693—1695) reţinem faptul că Brîncoveanu este acela care a uneltit la Poartă pentru scoaterea din domnie a lui Dimitrie Cantemir şi numirea ca domnitor a lui Constantin Duca pe care l-a făcut ginere. Raporturile dintre Brîncoveanu şi tînărul domnitor moldovean se înăspresc, fiindcă Brîncoveanu era de nesăturat în privinţa întoarcerii sumei de bani pe care o dăduse la Constantinopol pentru înscăunarea lui Duca Vodă ca domnitor. „Că nu se mai putea plăti de socrul său Brîncoveanu Vodă trimiţînd soli după soli cu bănat pentru banii ce au cheltuit la domnie să-i dea, şi nici vrea să-i arate cîtă sumă a cheltuit, să-i dea odată să se mîntuiască“. Pentru a putea satisface pretenţiile socrului său, Constantin Duca a reintrodus văcăritul „care i-a adus nume rău şi blestem în vecii vecilor“.

Din povestirea domniei lui *Antioh Cantemir* (1695—1700) şi *a doua domnie a lui Constantin Duca* (1700—1704) reţinem datele despre raporturile încordate cu Brîncoveanu care uneltea împotriva amîndurora pînă cînd în 1705 a venit în prima sa domnie Mihai Racoviţă.

Autorul anonim al acestei părţi este un boier al timpului. Aceasta reiese din felul cum vorbeşte despre categoria socială căreia aparţinea C. Cantemir. Aerul de uşor dispreţ pentru originea acestuia este vizibil : „acest Cantemir Vodă au fost din oameni proşti, din ţinutul Fălciului“. Din faptul că nu întîlnim în această parte a cronicii nici o menţiune despre eventualele neplăceri personale avute din partea vreunui domnitor, înţelegem că nu făcea parte din rîndul marii boierimi care avea favoruri de la un domnitor şi persecuţii din partea celui ce-i lua locul acestuia. Se pare că era un boier lipsit de ambiţia rangurilor boiereşti, retras în cinul său boieresc, ducîndu-şi o viaţă tihnită, ocupîndu-se în momentele de răgaz cu lectura cărţilor religioase şi a cronicilor scrise mai înainte, de la care i-a venit gîndul redactării letopiseţului Moldovei de la anul 1661 înainte.

Concepţia sa despre desfăşurarea evenimentelor sociale este teologică, atribuind numai divinităţii rînduiala lumii acesteia. Ea este explicabilă pentru lumea feudală în care biserica domina ideologia vremii. Sub influenţa educaţiei religioase pe care o avea, el menţionează minunea „lăcrămării icoanei Maicii Domnului“ de la o mănăstire din ţară „semn de pieire a mulţi creştini

din țara leșească și de durere a Moldovei care de atuncea mult rău și amar i s-a adus săraca“ [23]).

Dragostea de țară a cronicarului este vizibilă în felul cum dezaprobă pe Dimitrie Cantacuzino care a adus tătarii în țară spre a-i păzi tronul, neținînd seama că aceștia aduceau mult rău poporului sărăcindu-l mai mult decît obișnuitele calamități ale naturii cărora era supus poporul. De asemenea, domnia a treia a lui Duca Vodă este descrisă în culori negre, pentru birurile grele puse asupra poporului. Ambele domnii sînt criticate de pe baze mai largi decît strictul interes de clasă al boierimii din rîndul căreia făcea parte cronicarul.

Suferințele poporului adesea își găsesc ecou în paginile cronicii prin simpatia boierului care le judecă de pe pozițiile moralei creștine. Altfel, cînd cei în suferință iau calea codrului sau trec în țări străine, întorcîndu-se apoi în cete să pedepsească pe împilatorii țării, anonimul cronicar îi numește „tîlhari“ și înregistrează fără milă reprimarea crudă a acestora de către C. Cantemir și starostele său de Putna, Miron Costin.

Arta de povestitor a cronicarului este simplă, în mare parte reținută, calmă, fără întorsături stilistice, avînd aerul unui observator din afara evenimentelor. Numai rareori dramatismul evenimentelor îl angajează pe cronicar și atunci nu e departe de exclamațiile de indignare ale lui Neculce, povestind cu patos domniile nenorocite ale lui Dimitrie Cantacuzino și Duca Vodă. De altfel, accentele de durere sînt sincere, căci în timpul acestor domnitori însăși boierimea autohtonă suferea rigorile birurilor ca și restul țării.

Partea a doua a cronicii are altă factură. Celor trei domnii ale lui Mihai Racoviță li se acordă un spațiu larg în comparație cu povestirea domniilor altor voevozi. Racoviță este prezentat aici, *în general*, în culori favorabile, cu vădite calități față de ceilalți domnitori. „Este evident că cel care povestește așa de amănunțit și cu atîta căldură și admirație domnia lui Mihai Racoviță, dacă nu-i un cronicar oficial, este în tot cazul unul dintre protejații domnitorului, dintre aceia asupra cărora se revarsă cu îmbelșugare dărnicia patronului“ [24]).

Pentru a scoate în evidență aspectele pozitive ale primei domnii a lui Racoviță, cronicarul o compară cu a predecesorului său, căruia îi îngroașă aspectele negative. Venirea în scaunul domnesc este arătată ca o renunțare la viața liniștită pe care o avea mai înainte de a primi scaunul domnesc. „Nu vrea Mihai Racoviță spătarul nici într-un chip să primească domnia, ce tare se apăra și se lepăda, socotind că mai bine și mai cu odihnă este să-și mențină moșiile sale, satele și altă avere cu îndestulare ce avea, ca un boier de țară, decît domnia ce este pururea cu grijă“. Odată ajuns domn este prezentat ca un domnitor plin de grijă pentru boierime și țară. „Și din boieri nimene nu era în prepus sau în vreo grijă, ce era pace și liniște între toți, cum zice: era o turmă și un păstor; și domnea țara cu cumpăt bun și la judecată foarte cu dreptate și nimărui nu-i era poprită ușa; ce, care cu ce treabă sau nevoie ar fi avut, nu numai boier, ce și din cei proști, prea bine intra de-și isprăvea lucrurile lor; tuturor le zicea pe nume și judecata o cerca foarte cu amănuntul și prea încet, cu îngăduială de-și putea spune săracii jalbele lor și era

23) C. Giurescu, *op. cit.*, p. 59.
24) C. Giurescu, *op. cit.*, p. 12.

tuturor cu față veselă. Că blîndețea domnilor pătrunde inimele oamenilor și a norodului“ [25]).

A doua domnie a lui Antioh Cantemir (1706—1707) este privită de asemenea cu simpatie de cronicar. „A domnit cu pace, era bun țării și boierimii și la județe drept; numai era neîngăduitor și răstit grăia de multe ori la divanuri și buzduganul apuca să dee în cei care se mînia și era cu groază tuturor; numai îndată iarăși se întorcea“ [26]).

Mazilirea acestuia este comentată de cronicar cu multă amărăciune. „Caută cu ce milă plătesc turcii celor ce le slujesc“. Din felul cum l-au tratat turcii pe Cantemir se vede lipsa totală de omenie a lor și de considerație pentru domnitorul moldovean. În timp ce el se găsea la lucru, muncind în rînd cu boierii și cu mercenarii pe care-i avea la curte pentru întărirea zidurilor cetății, dușmanii personali, prin pungi de bani, reușesc să-i obțină mazilirea care-i veni acolo, la lucru, unde era.

După Antioh, vine la domnie a doua oară *Mihai Racoviță* (1707—1710) primit iarăși cu bucurie în Moldova. Boierii i-au ieșit înainte cu mult alai „toți cu bucurie așteptîndu-l, știindu-l domn de țară,neavînd nimeni griji sau prepusuri“. Numai că, bucuria nu le-a fost de lungă durată, fiindcă domnitorul este nevoit pentru acoperirea birului datorat Porții să pună dări pe stupi, de care nu sînt scutiți nici boierii, nici mănăstirile, nici episcopii. Din felul cum comentează noul bir înțelegem că stupăritul era printre puținele surse cu ajutorul cărora oamenii reușeau să-și facă banii cu care-și plătea birul către stat. Reflectînd asupra măsurii luată de domnitor cronicarul o încadrează în rîndul fatalităților nefericite care au căzut din plin peste capul Moldovei. „Precum nici un om fără greșală sau pricină nu rămîne, așa și lui Mihai Vodă îi dau pricină că peste voia tuturor a făcut acest obicei“. Înlocuirea din domnie este pricinuită de pîra lui C. Brîncoveanu la Poartă, deși îi era văr, fiind amîndoi Cantacuzinești după mamă. Acesta îl pîrăște pe Racoviță că în timpul războiului ruso-suedez, dintre Petru cel Mare și Carol al XII-lea, domnitorul moldovean ar fi fost de partea rușilor.

În locul lui Mihai Racoviță este adus *Nicolae Mavrocordat* a cărui domnie este prezentată în culori negre. Principala vină a acestuia este izolarea de marea boierime și înconjurarea sa numai de greci cărora le dăduse pe mînă strîngerea tuturor birurilor din țară și alte slujbe legate direct de administrarea țării. „A venit nu ca un domn, ci ca un leu asupra tuturor. Eșitu-i-au boierii înainte la Galați dară nici cu ochii asupra lor nu căuta, necum să grăiască cu dînșii sau să mai întrebe pe cineva vre un cuvînt. Boierii și țara s-au spăimîntat cu toții, cît nime nu se mai ținea cu zile, văzîndu-l domn străin. Limba romînească nu știa, tot cu tălmaci grăia“. Pentru a mări efectul înșirînd aspectele negative legate de firea domnitorului, cronicarul arată cît de cumplită îi părea țării domnia acestuia exclamînd: „Cu mulțime de greci a venit, cît rămăsese feneriul pustiu în Țarigrad. Rămăseseră numai muierile lor; iară grec, umblai mult pînă dai de vre unul acolo. Iară aicea, împlut-au curtea domnească, prin toate odăile și prin tîrg pe la gazde“ [27]). Ca să vîre groaza în boieri, încă din primele zile ale domniei, a închis pe trei dintre

25) *Letopisețele..* p. 30.
26) *Ibidem,* p. 33.
27) *Ibidem,* p. 40—41.

marii boieri ai vremii, care avuseseră roluri mari sub domnitorii anteriori. Aceasta a provocat panică în rîndul boierilor, încît „nici unul nu se mai ținea cu zile, ci toți așteptau din ceas în ceas, ce urgie le-a mai veni asupră și nici a vorovi în curte, unul cu altul nu cutezau boierii, sau să meargă unul la altul la gazdă, într-atîta pază și prepusuri ce era". Și ca o încoronare a acestei atmosfere cronicarul încheie : „Și de ar mai fi domnit, toată boierimea se ridica să fugă din țară și să meargă să facă jalobă la împărăție" [28]). Stăpînit de concepția teologică despre desfășurarea evenimentelor sociale cronicarul crede că această urgie venită pe capul boierimii se datorește păcatelor boierilor care mereu umblau la Poartă să schimbe domnitorii. „Că pînă la o vreme boierii nu se mai săturau de domni : unii cu un domn trăgeau, alții pre alt domn să ridice din cei mazili umblau. Că iată Neculai Vodă peste nădejdea lor și nepoftit de nimeni au venit domn și i-au săturat pe toți". Îndepărtarea lui N. Mavrocordat de pe tronul Moldovei este pusă de cronicar în legătură cu pregătirea de război a rușilor contra turcilor care adăpostiseră pe Carol al XII-lea al suedezilor pe teritoriul de sub stăpînirea lor. Tratatele dintre cele două mari împărății opreau să adăpostească sau să dea ajutor dușmanului uneia dintre ele. D. Cantemir, care era la Constantinopol de multă vreme, sugerează prin oamenii săi turcilor că în eventualitatea unui război ruso-turc nu este bine să mai rămînă pe tronul Moldovei un om nepopular ca N. Mavrocordat.

Atunci, turcii își îndreaptă atenția din nou spre *D. Cantemir* pe care-l aduc domn în 1710. Încă de la începutul domniei, noul domnitor s-a arătat față de țară și boieri cu blîndețe. „Pre toți boierii îi ținea la cinste, și chiar pe săraci i-a lăsat prea ușor ca să se poată plăti mai bine". Este descrisă pe larg campania ruso-romînă de la Stănilești, împotriva turcilor. Moldovenii au nădăjduit un moment că în urma acestei campanii vor scăpa de sub suzeranitatea turcilor. Și în adevăr, dacă oastea rusească nu ar fi fost lipsită de alimente, ea ar fi respins armistițiul cerut de turci și visul moldovenilor s-ar fi realizat. Întîlnirea descrisă așa de sugestiv de Neculce dintre Petru cel Mare și ieșeni este descrisă și aici pe larg. Împăratul și împărăteasa au venit la Iași și au umblat pe la principalele biserici ieșene fără nici o mîndrie grăind cu toți. Mers-au întîi la mitropolie, au vorbit cu mitropolitul Kir Gedeon. Apoi au mers pe la celelalte biserici. Trăgeau clopotele pre la toate mănăstirile. Și mergînd el prin tîrg, norodul îl privea, mulțumind lui Dumnezeu cu multă bucurie că le-a trimis împărat creștin, nădăjduind că vor ieși de sub jugul păgînilor [29]) După nereușita campaniei de la Stănilesti rușii îl iau cu ei pe Dimitrie Cantemir oferindu-i în țara lor condiții excelente de activitate științifică realizîndu-se în acest domeniu cum nu s-a realizat în cel politic.

În locul său este readus domn *Nicolae Mavrocordat* a cărui domnie și de data aceasta este întunecoasă pentru moldoveni. „Turcii erau liberi cu voia lui să facă orice pentru a scoate bani". Cu boierii țării nu întreținea nici un fel de legături Era înconjurat numai de greci, care exercitau principalele funcții administrative. Față de această comportare, cronicarul reflectează :

28) *Letopisețele. . .*, p. 41.
29) *Ibidem*, p. 46.

„unde domnii închid ușile supușilor săi, acolo și supușii închid inimile domnilor săi“ [30]).

Paralel cu descrierea domniei lui Nicolae Mavrocordat sînt descrise și evenimentele istorice din Țara Romînească în centrul cărora se găsește prăbușirea lui Constantin Brîncoveanu. Dramatismul paginilor din *Cronica anonimă* îl întîlnim și aici în legătură cu sfîrșitul domnitorului muntean. După ce povestește decapitarea fiilor lui Brîncoveanu în fața tatălui lor și apoi omorîrea acestuia din urmă, cronicarul exclamă : „Jalnică privire și nepovestită urgie! Ce inimă împietrită ar fi fost aceea să nu plîngă atunci!“ Ca moldovean, însă, nu uită amestecul necontenit al lui Brîncoveanu în treburile Moldovei, schimbînd pe domnitori adesea după interesele sale. Pentru aceasta și pentru că a contribuit în mare msură la ruinarea ei, pedeapsa divinității l-a ajuns, după *concepția teologică* a cronicarului. „Hai lume! Cum se înșală oamenii și nu se pot sătura de dragostea ta! La ce sfîrșit îi aduce pe cei ce urmează voiei tale! Cu adevărat fum și umbră, visuri și păreri este cinstea ta!“

După Constantin Brîncoveanu este adus în domnie *Ștefan Cantacuzino*, al cărui sfîrșit tragic va veni peste doi ani, la fel ca și a lui Brîncoveanu la a cărui cădere a avut un rol activ. În locul acestuia este transferat în Țara Romînească Nicolae Mavrocordat, iar pe tronul Moldovei este urcat pentru a treia oară domnitor *Mihai Racoviță* în anul 1716.

Amestecul turcilor în țara nu se mai poate stăvili. Domnitorul și divanul țării este neputincios în fața pretențiilor otomane. Cei 11 ani de domnie ai lui Mihai Racoviță reprezintă tot atîția ani de umilință pe capul țării. Domnitorul îngreuiază vechiul bir al văcăritului și stupăritului pentru a putea face față lăcomiei turcești. Aceste biruri aduc ruină și nemulțumire în rîndul poporului. Cronicarul, favorabil domnitorului, comentează părtinitor : „Numai nevoia strică obiceiurile bune, că la mare nevoie și strîmtorare a căzut domnia acestui pămînt. Nu mai pot domnii sătura cu datul“, iar mai departe adaugă : „Că nu din lăcomie s-a făcut aceasta ca să strîngă în casa lui suspinele tuturor, ce de mare nevoie și asupreli, ce-i veneau de la turci“. Mihai Racoviță își pierde cu vremea simpatia boierilor moldoveni din cauză că se înconjoară numai cu greci, ascultînd mai mult sfaturile acestora decît ale boierilor de țară. „Întîi cu boierii țării era într-un cuvînt și la toate sfaturile ce erau trebile țării cu boierii se sfătuia și le așeza“, iar mai pe urmă „i-au rămas grecii sfetnici și credincioși“. Faptul acesta, deși condamnat de cronicar, este privit cu resemnare, înțelegînd că altfel nici nu putea să facă domnitorul : „Vremea mută și schimbă lucrurile! și mai de multe ori aduce și sfîrșit rău!“ [31]).

În timpul acesta în Țara Romînească, mulți boieri nemaiputînd suferi asupririle lui N. Mavrocordat, fug în Moldova. Acesta îl pîrăște pe Mihai Racoviță la Poartă că i-a îndemnat pe boieri de au fugit în Moldova“. Animozitățile dintre cei doi domnitori se soldează pînă la urmă cu schimbarea domnitorului moldovean și înlocuirea lui cu Grigore Ghica în anul 1727.

Primii ani de domnie ai lui Ghica se remarcă prin ușurarea țării de birurile puse de predecesorul său : văcăritul și stupăritul. Grigore Ghica a lăsat,

30) *Letopisețele...*, p. 51.
31) *Ibidem*, p. 71.

în scris, blestem întărit de Hrisant patriarhul Ierusalimului, care era în Moldova, împotriva celui ce va mai înăspri acest bir. Cronicarul vede cu ochi buni pe noul domnitor. „Era om bun, pe boieri îi avea la cinste, nemîndru, cerca dreptatea fiecăruia și limba moldovenească prea lesne a învățat-o“ [32]). Este lăudat și pentru școala pe care a înființat-o pentru fii boierilor care nu se puteau duce să învețe peste graniță. La școala înființată de el se învăța carte grecească și slavonească [33]).

Poziția de clasă a autorului este evidentă. Bunătatea domnitorilor despre care este vorba în compilația sa este în funcție de atitudinea acestora față de boieri. Nicolae Mavrocordat, în ambele domnii se înconjoară de greci cărora le dă rangurile boierești cele mai bănoase. În felul acesta boierimea autohtonă este lipsită de slujbele și veniturile la care cronicarul crede că avea dreptul. Ca și pe Neculce, autorul excelentei caracterizări a firii grecilor slujbași în țările romînești, nu trebuie să-l suspectăm de șovinism. El îi urăște pe greci, fiindcă îl sărăcesc pe el și categoria căreia-i aparține, nu fiindcă sînt greci. Și din altă atitudine se vede poziția de clasă a cronicarului. Astfel, în nici o parte a cronicii sale el nu se ocupă de starea grea a țărănimii. Iar atunci cînd un domnitor ca N. Mavrocordat are atitudine binevoitoare față de țărănime în procesele ei contra boierilor care-și rotunjeau moșiile pe seama lor, el protestează împotriva atitudinii domnitorului. „Țăranilor au fost dat voie de se ridicau cu pîra asupra boierilor și cum ieșeau la divan de se jăluia un țăran pre un boier, îndată da pre boier în mîna țăranului, fără de nici o judecată sau dreptate. . . aceasta o făcea numai ca să defaime și să rușineze neamul boieresc, mirîndu-se ce ar mai face să mai îngrozească pe boieri“ [34]).

Concepția teologică a vremii în care trăiește este însușită și de cronicarul domniei lui Mihai Racoviță. Ea se vede din felul cum comentează unele evenimente sociale. Pacostea venită pe capul boierimii moldovene prin aducerea pe tronul Moldovei a lui N. Mavrocordat, care nu vrea să știe de nici un boier pămîntean, este socotită pedeapsă a divinității pentru nemulțumriea boierimii de domnitorii schimbați așa de des, prin pîri la Poartă. „Dumnezeu ceartă cîteodată ca să nu se voinicească nimenea. . . Că pînă la o vreme boierii nu se mai săturau de domni : unii cu un domn trăgeau, alții pre alt domn să ridice din cei mazili îmblau“. Pedeapsa este, după cronicar, că „iată Neculai Vodă peste nădejdea lor și nepoftit de nimeni au venit domn și i-au săturat pe toți“ [35]).

C. Brîncoveanu este pedepsit, după concepția cronicarului, de divinitate, pentru lăcomia de avere și pentru nesațiul de mărire voindu-se stăpîn peste ambele țări romînești. Deși paginile în care descrie moartea lui Brîncoveanu și a fiilor săi sînt pline de compasiune pentru nefericitul domnitor, totuși apreciindu-i faptele din punctul de vedere al moralei teologice exclama pe tonul Eclesiastului : „Cu adevărat fum și umbră, visuri și păreri este cinstea ta“ [36]).

Din punct de vedere literar compilația cronicarului de care ne ocupăm se remarcă prin surprinderea unor situații evocatoare pentru memorialistul vremurilor trecute. Astfel, comportarea familiară a lui Mihai Racoviță cu su-

32) *Letopisețele. . .*, p. 72.
33) *Ibidem*, p. 73
34) M. Kogălniceanu, *Cronicile Romîniei*, t. III, p. 42.
35) M. Kogălniceanu, *Cronicile Romîniei*, t. III, p. 41.
36) *Ibidem*, p. 56.

pușii săi, în prima domnie, este exprimată cu multă naturalețe: „domnea țara cu cumpăt bun, nimănui nu-i era poprită ușa, ce, care cu ce treabă sau nevoie ar fi avut, nu numai boieri, ce și din cei proști, prea lesne intra de-și isprăvea lucrurile lor; tuturor le zicea pe nume și judecata o cerca foarte cu amănuntul și prea încet, cu îngăduială de-și putea spune săracii jalbele lor și era tuturor cu față veselă". Sentința pe care o scoate din acest exemplu, pentru toți cei ce vor ceti letopisețul ca să învețe din experiența altora, este exprimată lapidar: „că blîndețele domnilor pătrund inimele oamenilor și a norodului" [37]).

În contrast cu aceste vremuri liniștite din care portretul lui Mihai Racoviță ne apare cu multe trăsături luminoase, ne izbește figura întunecată a lui Nicolae Mavrocordat pe care cronicarul ne-o prezintă așa de plastic: „.... și a venit nu ca un domn, ce ca un leu asupra tuturor". Pentru a ne sugera înfumurarea domnitorului îmbinată cu lipsa de interes pentru poporul peste care era chemat să domnească, insistă asupra unor atitudini ale acestuia, care-i definesc caracterul.

„Eșit-au boierii înainte la Galați, dară nici cu ochii asupra lor nu căuta, necum să grăiască cu dînșii, sau să mai întrebe pe cineva, vreun cuvînt". Același fel de purtare întîlnim și mai tîrziu. „Neculai Vodă sosind în Iași, la scaunul domniei, au pus boieri mari pe unii și din pămînteni; dar numai se numeau boieri, dară nici o cinste nu aveau, nici în casă la domn nu intrau, orice treabă ar fi avînd, pînă nu mergea cu un grec sau cînd îi chema domnul pe toți cu vre o treabă". O asemenea domnie, cronicarul o califică laconic: „Urît și neplăcut era tuturor Neculai Vodă" [38]). Sugestiv este și portretul grecului Spandoni prin trăsăturile negative pe care ni le sugerează: „Neculai Mavrocordat avea și sfetnic pe lîngă sine o arătare de grec anume Spandoni, un om urît, podagrios... un blestemat și de nimică, fără de nici o meserie; numai cît își ținea capul cu minciunile și cu milosteniile ce-i dau" [39]). Un deosebit talent de evocator dovedește cronicarul cînd povestește scoaterea din domnie a lui Constantin Brîncoveanu. Zbuciumul domnitorului muntean, îmbătrînit în scaunul domnesc, ne apare tot așa de bine redat ca și în *Cronica Anonimă* scrisă în Țara Romînească de un boier favorabil lui Brîncoveanu. Ne este sugerată mai întîi panica în care a intrat Brîncoveanu și familia sa cînd a intrat Aga împărătesc în palatul voievodului. Atunci, Constantin Vodă deschide fereastra și strigă: Slujitori, slujitori, unde sînteți? Nu mă lăsați". Turcul avusese însă grijă să închidă toate intrările în palat, precum și beciurile domnitorului în care avea avuția. Întîlnirea dintre Brîncoveanu și Ștefan Cantacuzino, noul domnitor, care venea să-i sărute mîna este surprinsă în toată ipocrizia ei. „O, ce sărutare de ciudă și cu lacrimi, cînd sluga se domnește în scaunul domniei stăpînului său, scoțîndu-l nu numai din domnie, dar și din moșiile lui".

Cunoscînd situația priveligiată a Cantacuzinilor, favorurile mari de care se bucurau din plin în vremea lui Brîncoveanu, precum și felul cum au răsplătit ei domnitorului aceste favoruri, cronicarul exclamă: „Hai lume

---

37) M. Kogălniceanu, *Cronicile Romîniei,* t. III, p. 30.
38) *Ibidem,* p. 41.
39) *Ibidem,* p. 42.

fără saţ, cum nu se putură îndestula Cantacuzineştii cu atîta cinste ce aveau la acest domn, şi cu avere nespusă, şi-l viclenirà şi-i luară domnia. În cine să se mai încrează domnii, dacă-i viclenesc şi neamul lor? Adevărat că vrăjmaşii omului, cei de casa lui sînt".

Cronicarul nu uită să ne prezinte şi reacţiunea poporului faţă de acest sfîrşit tragic, pe care-l compară cu acela al lui Vasile Lupu din ţara sa. În cei 27 ani de domnie, fără războaie, în ţară se dezvoltă o cultură romînească valoroasă şi înflorise într-o bună măsură starea economică a poporului. De aceea, cînd ieşea din Bucureşti domnitorul spre a nu se mai întoarce din Constantinopol „tot norodul cu mic cu mare, lăcrima şi plîngea după el ca după un tată, fiind în belşug ţara lor în 27 ani ce au domnit el" [40]).

Scenele scoase în evidenţă din cele două părţi ale cronicii subliniază valoarea documentară şi literară a ei. Mulţimea datelor comune din acest letopiseţ şi acela a lui Neculce ca şi similitudinea de simţire faţă de suferinţele poporului dintre autorii celor două letopiseţe ne face să vedem în cronica de care ne-am ocupat o scriere istorică valoroasă şi revelatoare prin măiestria literară cu care evocă pagini din istoria Moldovei dintre anii 1661—1729.

BIBLIOGRAFIE

1. Mihail Kogălniceanu, *Letopiseţele ţării Moldovei*, vol. III, p. 5—82.
2. Mihail Kogălniceanu, *Cronicile Romîniei sau Letopiseţele Moldovei şi Valahiei*, tomul al III-lea, p. 1—73.
3. N. Bălcescu şi August Treboniu Laurian, *Magazin istoric pentru Dacia*, vol. III, 1846 p. 3—94 şi 331—371.
4. C. Giurescu, *Letopiseţul ţării Moldovei de la Istratie Dabija pînă la domnia a doua a lui Antioh Cantemir (1661—1705)* Buc., 1913, p. 53—102.
5. I. G. Sbiera, *Mişcări culturale şi literare la romînii din stînga Dunării în răstimpul de la 1504—1714*. Cernăuţi, 1897.
6. N. Iorga, *Istoria literaturii romîne din secolul al XVIII-lea*, Buc. 1901, p. 218—235.
7. N. Iorga, *Istoria literaturii romîneşti de la 1688—1780*. II, ed. II Buc., 1928, p. 246—268.
8. C. Giurescu, *Letopiseţul ţării Moldovei*. . . Buc., 1913. Introducere, p. 5—50.

АНОНИМНАЯ ЛЕТОПИСЬ ВРЕМЕН РАКОВИЦЭ

Краткое содержание

Автор настоящей статьи рассматривает летопись, продолжающую историю Молдавии с 1661 года по 1729-ой год.

Часть летописи, отмеченная 1661—1704 годами, представляет собой хронику, написанную поклонником гетмана Бухуша; период между 1704 и 1729 гг. представляет собой анонимную летопись времён Раковицэ, написанную другим анонимным автором, принимавщим участие в указанных в ней событиях.

40) *Ibidem*, p. 55.

Анонимный автор последней части описывает с сочувствием три царствования Раковицэ, особенно восхваляя праволюбие этого господаря.

Анонимная летопись времён Раковицэ — ценный источник познания истории Молдавии II-ой половины XVII-го столетия и I-ой четверти XVIII-го столетия. Первая часть этой летописи послужила источником для хроника Иона Некулче.

Описывая быт тогдашнего общества, летопись имеет и художественное значение.

LA CHRONIQUE ANONYME „RACOVIȚEANA"

Résumé

L'auteur du présent article s'occupe d'une chronique qui continue l'histoire de la Moldavie de 1661 à 1729.

La période entre 1661 et 1704 représente la chronique écrite par l'admirateur du hatman Buhuș ; et la période 1704—1729 représente la *Chronique „Rocovițeană"* écrite par un autre anonyme, qui avait assisté aux événements relatés. L'auteur anonyme de la denrière partie décrit avec sympathie les trois règnes de M. Racoviță, vantant surtout l'esprit de justice de ce prince.

La *Chronique anonyme „Racovițeană"* constituie une importante source de renseignements concernant l'histoire de la Moldavie pour la seconde moitié du XVII-e siècle et le premier quart du XVIII-e. La première partie est la source principale de la chronique de Ion Neculce. Elle est également importante quant à la valeur littéraire, par la peinture du pittoresque des moeurs de l'époque.